

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2017

**XITSONGA RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA: PAPILA I
XITSONGA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I**

MARKING GUIDELINES

Time: 2½ hours

100 marks

These marking guidelines are prepared for use by examiners and sub-examiners, all of whom are required to attend a standardisation meeting to ensure that the guidelines are consistently interpreted and applied in the marking of candidates' scripts.

The IEB will not enter into any discussions or correspondence about any marking guidelines. It is acknowledged that there may be different views about some matters of emphasis or detail in the guidelines. It is also recognised that, without the benefit of attendance at a standardisation meeting, there may be different interpretations of the application of the marking guidelines.

XIYENGE XA A XIMBANGU

XIVUTISO XA 1 PROSI

- 1.1 Exikolweni xa le Henhla xa Masingita.
- 1.2 "Laha ku nga na ku navela ku na ku humelela."
- 1.3 Mhaka yo chavisa swinene./B.
- 1.4 I vadyondzisikulobye exikolweni xa le Henhla xa Masingita.
- 1.5 A a ri na makumembirhimbirhi wa malembe.
- 1.6 Nhlangano wa SADTU.
- 1.7 Thicara Sono u khomisile mudyondzisi Rikhotso a ya pfaleriwa ekhotsweni handle ka nandzu.
- 1.8 A endlela leswaku gqwetha ri ta kota ku n'wi yimelela hi ku tirhisa nawu xikan'we na vulavulelo ra le khoto.
- 1.9 U kumile matimba endzhaku ko tsundzuxiwa hi Nhloko ya Xikolo kwala xikolweni xa le Henhla xa Masingita./A a ri na ku navela ku va museketeri wa nhloko ya xikolo.
- 1.10 Mukamberiwa u ta nyika nhlamuselo leyi kombisaka laha a a ta tirhisa xivuriso lexi kona. Xikombiso: A ndzi ta xi tirhisa ku tsundzuxa munhu loyi a tsundzukeke ku endla mhaka yo karhi, kambe a teka nkarhi ku yi endla.
- 1.11 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A ndzi ta va ndzi mangalerile mudyondzisi Sono leswaku a ndzi riha ku va a ndzi thyakisile vito handle ka nandzu.
- 1.12 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Xitshuriwa lexi xi lava ku lemukisa vahlayi hi khombo ra vugevenga lebyi vaka kona exikarhi ka mathicara loko ku ri na swivandla swa mintirho leswi pfulekeke.

(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.)
- 1.13 Mkamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke eka xitshuriwa lexi. Xikombiso: Ndzi kumile dyondzo ya leswaku mutirhikulobye a nga ku khomisa hi maphorisa ma ya ku pfalela ekhotsweni hikokwalaho ka ku lava leswaku u nga humeleri evuton'wini.

(Amukela na tidyondzo tin'wana leti twisisekaka.)
- 1.14 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A ndzi yimi na yona. Munhu a nga fanelangi ku lumbetiwa hi vumbhoni byo hamba kumbe a lumbetiwa hi nandzu lowu a nga wu tiveki.

SWIVUTISO: XITSHURIWA XA B

- 1.15 Ndzi nga vula leswaku wu kahle hikuva swi landzelela mabumabumelo kumbe matholelo lamanene ya mutirhi loyi a faneleke ku siva xivandla lexi pfulekeke.

Kumbe

Ndzi nga vula leswaku a wu kahle hikuva swi nga endleka ku ri na vukungundzwana eka ku bumabumela kumbe matholelo ya swona ya ximunhuhatwa lexi swi xi tsakelaka.

- 1.16 Swi tsakile, hikuva swi na matimba ya ku bumabumela kumbe ku hlawula ximunhuhatwa lexi swi lavaka xona.

(Maraka i yo seketela ntsena.)

SWIVUTISO: XITSHURIWA XA A NA XA B

- 1.17 Hungu ra Xitshuriwa xa A ri vulavula hi inthavhiyu leyi yelanaka na leswi kombisiwaka eka Xitshuriwa xa B.
- 1.18 Eka Xitshuriwa xa A timfanelo ta ximunhu ta kavanyetiwa kasi eka Xitshuriwa xa B timfanelo ta landzeleriwa, xikombiso: maphorisa ya khomile mumangaleriwa kasi eka Xitshuriwa xa B ku hava mumangaleriwa.

XIYENGE XA B

XIVUTISO XA 2

XITSHURIWA XA C

SWIVANGELO SWO NWA MATI YO TALA.

Mukamberiwa a nga ha longoloxa tipoyinti tin'wana na tin'wana ta ntlhanu exikarhi ka leti landzelaka:

1. Mati lawa ya laveka ku endla minsiya leyintshwa yo fambisa ngati.
2. Marhambu ya munhu ya lava mati yo endla minsiha leyi hanyeke kahle ya wona.
3. Mati ya hunguta ku pfimbelana ka miri hi ku olovisa nkhluluko wa ngati hi ku tirhisa machubu yo fambisa swakudya leswi nga ha lavekiki eka minsiha.
4. Tinso na marhumbu swi lava mati yo tala ku hunguta thyaka na chefu leyi nga kona emirini.
5. Mati ya olovisa majoyini, ku pfuna ku hunguta ku vava na ku sirhelela ku tsemekela na ku fayekela ka majoyini ya marhambu.
6. Mati ya pfuneta ku horisa miri lowu hisaka hi mpimo wa le henhla wu va eka mpimo lowu amukelekaka.
7. Swirho swo tala swi lava mati yo enela ku va swi tirha hi mfanelo.

XIYENGE XA C NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI

XIVUTISO XA 3

XITSHURIWA XA D: KHATHUNI

- 3.1 Swi le xikolweni./Ehofisini ya nhloko ya xikolo. Va tenga timhaka to chata.
- 3.2 I vatswari.
- 3.3 swa tsandzeka eka mhaka leyi ku kaneriwaka hi yona./B.
- 3.4 Ku kaneriwa hi n'wana loyi a nga endliki mintirhokaya kambe a etlela navusiku hikokwalaho ko tlangisa selulafoni.
- 3.5 N'wana yeloye a nge hlayi tibuku./A nga hlwela ku pfuka loko a fanele a ya exikolweni./A nga feyile loko lembe ri hela.
- (Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.)
- 3.6 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A swi tsakangi, hikuva n'wana wa swona u hlohotela kumbe ku kucetela mikhuva kumbe mahanyelo yo biha eka vadyondzi van'wana.

XIVUTISO XA 4

XITSHURIWA XA E: XINAVETISO

- 4.1 Magede, mafasitere na timbanti swa ka *Trellidor*.
- (Swimbirhi ntsena.)
- 4.2 Nhlokomhaka i Trellidor vasirheleli va mindyangu na mabindzu leyi yelanaka na hungu ra xinavetiso.
- 4.3 Hikuva va vula leswaku vusirheleli bya vona byi nyika n'wini wa ndyangu kumbe bindzu kurhula ka miehleketo na moya vutomi bya yena hinkwabyo.
- 4.4 Vusirheleli bya xiyimo xa le henhla byi kumeka eka *Trellidor* ntsena emisaveni hinkwayo leswi nga riki ntiyiso.
- 4.5 Xi nga va xi kongomisiwile eka vanhu hinkwavo lava nga na mindyangu kumbe mabindzu.

XIVUTISO XA 5

XITSHURIWA XA F

TINHLAMULO

- 5.1 Nkarhi lowu hinkwawo makhamba/swigevenga leswi a swi ri karhi swi landzelela xibebe exihundleni.
- 5.2 5.2.1 Wansati wa le xibebeni u ringetile ku ala.
- 5.2.2 Swigevenga swi n'wi balesela hi xibamu xa *AK47* a lova./a fa./a hundza emisaveni.
- 5.3 Leswaku va ta vuyeriwa eka siku leri, Joyina na vanghana va yena a va vambile tingoma ta vona.
- 5.4 Mukamberiwa u ta tsala xivulwa a tirhisa rito 'tiyimisela' lexi nga ta nyika nhlamuselo yo hambana na leyi nga eka xivulwa. Xikombiso: Mudyondzi loyi a nga tiyimisela ku pasa loko lembe ri hela wa tikarhata hi ku hlalaya tibuku ta yena.
- 5.5 Mukamberiwa u ta tsala xivulwa lexi nga eka tlhelo ra nandzulo. Xikombiso: Ku vuriwa leswaku a ti pfaleriwangi ejele lerikulu eBarberton.

XIYENGE XA D VUTLHOKOVETSERI

1A XITLHOKOVETSELO XO KA XI NGA RI XA NDZAWULELO

XIVUTISO XA 6: XIMBANGU

- 6.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi nhwana na jaha lava rhandzaneke nkarhi wo leha kambe va nga tekani. Nhwana u vula leswaku u karhele na ku vilela hi ku rhandzana na jaha leri exihundleni ku ri leswaku a ri tikombi ri tiyimiserile ku n'wi teka kambe ro tshamela ku n'wi tshembisa ntsena.
- 6.2 Swona hi rini u ndzi tshembisile?/Ntila wa 12.
- 6.3 Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku loko jaha leri ri nga n'wi teki nhwana loyi, u ta kala a onhaka vumbhuri lebyi a nga na byona a nga ha languteki.
- 6.4 U vula leswaku mhaka leyi va yi endlaka a yi kombi vutomi kumbe ku hava leswinene leswi nga ta humelela eku hanyeni ka vona.
- 6.5 Vito ra Xitlhokovetselo i 'Swi ta hela rini?' leri yelanaka na hungu ra xona laha nhwana a vutisaka murhandziwa wa yena leswaku mhaka ya ku va va rhandzana va nga pfi va tekana yi ta hela rini?
- 6.6 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku a hambana na jaha leri a tilavela jaha leri nga ta n'wi teka hikuva nkarhi wa n'wi siya.

(Amukela na matitwelo man'wana lama twisisekaka.)

1B SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO

XIVUTISO XA 7: XIMBANGU

XIRILO – K.J. Ngobeni

- 7.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi wanuna loyi a dlayiweke hi xibalesa, kutani ndyangu wa yena wu sala evusiwaneni. Nsati wa yena u lo rila swa nkarhinyana. Loko timali ta nuna ta le ntirhweni ti huma u ti dyile hi vusopfa a rhurhela edoropeni no xava timovha ta manyunyu.
- 7.2 Rito' Babayaa', ri vula ku lela munhu kumbe vanhu loko munhu a famba. Mutlhokovetseri u lava ku hlamusela leswaku jaha ra ka Ngoveni se ri lovile ri siya vandyangu va rona.

- 7.3 Mutlhokovetseri u lava ku vula leswaku loko nsati wa nuna loyi a baleseriweke a lova u ambarile nala laha na mana wa jaha leri a a fanele na yena a ambala nala ku kombisa ku rila n'wana wa yena.
- 7.4 U hlamusela leswaku vanhu va xisati loko va feriwile va zila va zilela vanuna va vona hi ku ambala swiambalo swa ntima leswi kombisaka ku zila na ku xixima rifu ra vanuna va vona.
- 7.5 Ntila lowu wu hlamusela vavasati na vaxisati lava ha riki lavantshwa leswaku loko va feriwile hi vanuna va vona va fanele va tixixima na ku tikhoma hi ndlela ya kahle.

XIVUTISO XA 8: XIMBANGU

NDZI WISISE

- 8.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a vilelaka hi ku sariwa endzhaku hi munhu loyi a xiyaxiyaka mahanyelo ya yena hinkwawo. Muvileri u tsundzuxa munhu loyi leswaku a hambana na yena a tiva timhaka ta yena.
- 8.2 "U ndzi himetela hi tihlo ri vivengo."/Ntila wa 7.
"U ndzi sondzolota hi tihlo ra xikunguva."/Ntila wa 5.
- (Ntila wun'we ntsena.)
- 8.3 Nhlokomhaka ya xitlhokovetselo i "Ndzi wisise", leyi yelanaka na hungu ra xitlhokovetselo laha ku nga na munhu loyi a kombelaka ku wisisiwa hi munhu loyi a n'wi xanisaka hi ku n'wi landzelelaka eka xin'wana na xin'wana lexi a xi endlaka.
- 8.4 Mbuyelelo lowu wu nga va wu kombisa ntshikelelo kumbe ku tiyisisa mhaka ya rivengo leri munhu loyi a vilelaka a nga na rona eka loyi a n'wi landzelelaka.
- 8.5 Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku a nga naveli ku vona munhu loyi a n'wi salaka hi le ndzhaku a humelela evuton'wini.
- 8.6 A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku a tshika ku famba a xiyaxiya vanhu kumbe ku landzelela vanhu hikuva vanhu va karhala ku sariwa endzhaku, naswona a swi tsakisi loko ku ri na munhu loyi a ku landzelaka evuton'wini.

Ntsengo hinkwawo: 100